

CSETRI ELEK

KOLOZSVÁR NÉPESSÉGE

Igaz, hogy Kolozsvár történetéről a kora középkortól kezdve vannak értesüléseink, a város népesszámának alakulásáról azonban csak az 1784–1787. évi népszámlálás óta állnak rendelkezésünkre pontos adatok. Azután már gyakoribbak a statisztikai felmérések. Mindezek birtokában kíséreljük meg Kolozsvár múltjának és jelenének demográfiai vizsgálatát.

Kolozsvár népesszámára elsőként a város magyar lakosságának 1453. évi adóösszeírásából (*Regestrum Hungarorum de civitate Cluswar*) következtethetünk. A regestrum összesen 530 magyar családfőt sorol fel. Hozzáadva a nem adózókat is mintegy 600 magyar családfővel szá-

molhatunk. Az átlagos 4,5 fős családnagysággal kalkulálva Kolozsvár magyar lakosságát kb. 2700-ra tehetjük. Mivel a szász és a magyar lakosság lélekszáma ekkoriban nagyjából egyenlő volt, Kolozsvár népességét 1453-ban mintegy 5400 főre becsülhetjük (akkoriban Drezdát 5000, Nürnberget 15-

20 000 ember lakhatta.). Ez szépen növekvő tendenciát jelez, ha a népesség nagyságát a 14. századra elfogadott 4000-es lélekszámmal vetjük össze. Gazdasági tekintetben, városképben, urbanizációban azonban Kolozsvár messze elmaradt az élvonalbeli nyugati városoktól.

A mohácsi vész, Buda eleste és Magyarország három részre szakadása után a nyugati kapcsolatok lazulása következett be, de a város így is sokat gyarapodott s egyre fontosabb ipari-kereskedelmi és művelődési központtá vált. Ha a magyar művelődés mentevárának akkoriban az Erdélyi Fejedelemséget tekintjük, annak legerősebb bástyája vitathatatlanul Kolozsvár volt. Reneszánsz és humanizmus, reformáció és ellenreformáció hullámai csaptak össze a város falai között. Az értelmiség meghatározó szerepre jutott a városban. Egyházainak és iskoláinak lelkipásztorai és nevelői, az írásbeliség képviselői révén számos neves értelmiségi élt Kolozsváron, nyomdászatának rangját olyan név fémjelzi, mint Heltai Gáspár; művelődése fényét pedig a Báthori-egyetem (1579).

A mesterségek súlyát jelzi, hogy céheinek száma e század végére elérte a 30-at. Ezek tagjai fegyveresen őrizték a bástyákat és városfalakat. Kereskedői

sok tízezer lábasjóságot hajtottak a nyugati piacokra. Közöttük olyan gazdagok is akadtak, mint Bodoni Mihály, aki egyetlen év alatt (1599) 13 000 forintnyi árut importált Bécsből. A gyarapodás java része azonban a külvárosokba beköltöző földműves népesség jelenlétéből származott. Ez a népesség fokozatosan a magyarság javára változtatta meg a város nemzetiségi összetételét.

A város fejlődését a népességszám növekedése is jelzi. Az 1453. évit a másfél századdal későbbi, 1593-as adólajstrom követi. Ekkor a falakon belül és kívül elhelyezkedő negyedek-tizedek lakosságát kb. 7500-8000 főre tehetjük. Így Kolozsvár – a körülbelül 9000-es népességű Brassó után – az Erdélyi Fejedelemség második legnagyobb lélekszámú városa.

AZ ORSZÁG KULCSA

Jólétét sokban központi fekvésének köszönheti. „Kincses város”-nak és az ország kulcsának nevezték. Istvánffy Mik-

lós írja Rudolf királynak, hogy „*e város Erdélyországnak mintegy zára*”. Számos olyan politikai esemény zajlott itt, amely Kolozsvár felé irányította Erdély, Magyarország, sőt a külföld figyelmét.

Noha súlyos anyagi és embervesztéssel kezdődött (Basta-korszak), a 17. század első fele az Erdélyi Fejedelemség aranykorának tekinthető. Elődje, a lengyel királlyá emelkedett Báthori István után 1613-ban Kolozsváron választották uralkodóvá a „nagy fejedelmet”, Bethlen Gábort. Nemcsak szilárd belső helyzet, politikai egyensúly és anyagi jólét jellemezte ekkor Erdélyországot, hanem nemzetközi biztonsága, tekintélye és súlya is növekedett.

Az országgal együtt Kolozsvár is gyarapodott. Egidus van der Rye rajza nyomán Georg Houfnagel 1617-ben ezt a várost, a „*civitas primaria Transylvaniæ*” (Erdély első városát) metszette rézbe. Erdély fővárosa Gyulafehérvár volt ugyan, de Kolozsvár is az élvonalba tört. 19 erős bástyájával övezett városfalai mögött, szabályos utcáin gyönyörű templomok, középületek, polgá-

ri házak sorakoztak, a kerített városon kívül pedig majorok, parasztházak, szántóföldek, kertek és szőlők. Bethlen ide akarta akadémiáját felépíttetni, de az unitárius városvezetés ellene szegült, így aztán a főiskola Gyulafehérváron valósult meg. Kolozsvár Református Kollégiumának rangját emelte viszont, hogy itt tanított Apáczai Csere János. Több tudós oktató és népes tanulóserег színezte a város arculatát.

Gyarapodása II. Rákóczi György alatt tovább tartott. A tragikus végű, 1657-es lengyelországi hadjáratot követően azonban Erdély földjét háromszor seperte végig a törökök és szövetségeseik bosszúhadjárata, Kolozsvárnak pedig 300 000 forintját, külvárosai és lakosai tekintélyes részét emésztette el a félhold hadainak ismételt pusztítása. Az ide menekültekkel-települtekkel lakossága mégis valamelyes gyarapodást mutat. Az 1660-as adólajstrom felsoro-

—→
A Bethlen-bástyánál, 1910-es évek
—→

lásában 2147 adóalanyt találunk, ami 9500-nál magasabb népességszámot adna. A pusztatelkeket leszámítva azonban a város lakosságának számát 9000-re becsülhetjük.

ROMLOTT KOLOZSVÁR

Várad eleste (1660) Kolozsvárt „végvári rangra emelte”, s kapubástyáin nemegyszer szólaltak meg a vészjelző trombiták. I. Apafi Mihály negyedszázados békés korszaka végén a „török faigát” a „német vasiga” követte, ami Kolozsvárt is súlyosan érintette. A város a császári seregeknek 1687-ben 100 000 forint értékű pénzt, terményt és marhát szolgáltatott. 1689-ben és 1697-ben ismételen tűz pusztította a várost, ami igen nagy károkat okozhatott, mert egy 1703-as adat szerint 300 kőház és

477 faház volt a településen. Annalesei szerint „*az inség árja összecsapott felette, sokan mindenüket elhagyva kibujdostak*”.

A Rákóczi-szabadságharc idején (1703–1711) a város többször gazdát cserélt. Lakóit fegyver, sarcolás, járvány és tűzvész egyaránt irtotta. Így válnak érthetővé Cserei Mihály *Históriájának* szavai: „*kincses Kolozsvárból koldus Kolozsvár lőn a kétféle had közt.*” Ha tekintetbe vesszük, hogy 1711. évi adólajstromának 2326 tétele közül 822 után áll a „puszta”, „ház nélküli fundus” minősítés, megérthetjük, miért becsüljük lakosságát csupán 7000 főre.

De mint történelme során annyiszor, a város lakossága meghúzta magát a romok között, és ismét hozzákezdett családi otthona újjáépítéséhez.

A 18. század folyamán, a Habsburg Birodalom rendszere és közigazgatása

alatt „romlott Kolozsvár” éledni kezdett, épületeiben is helyreállt. Igaz, többször pestis, a „fekete halál” pusztította, népessége mégis jócskán gyarapodott.

Az első hiteles statisztikai felmérésünk a II. József-féle első magyarországi népszámlálás (1784–1787). Ekkor Kolozsvár tényleges népessége 13 928 főt tett ki.

Ilyenformán 1784–1787-ben a népességszám csaknem kétszerese az 1711-ben említettnek. Ez egyben azt is jelenti, hogy Brassó és Nagyszombat után Kolozsvár az Erdélyi Nagyfejedelemség harmadik legnagyobb városa. (Összehasonlításképpen: ekkoriban Londonnak 650 000, Párizsnak több mint félmillió, Bécsnek 200 000, Prágának 75 000, Debrecennek kb. 30 000, Budának pedig közel 24 000 lakosa volt.) Az erdélyi provinciában mintegy 1,5 millió fő élt.

De városaink lakosságának kis részaránya az ország össznépességében jelzi polgárosodásunk megkésetttségét. Ennek bizonyága az is, hogy több mint 60 év alatt, 1784–87 és 1850 között Kolozsvár lakosságának növekedése még az 5000 főt sem érte el. Az 1800-as évek elején viszont sok mozzanat mutat a csinosodásra. Míg azelőtt kézi lámpással közlekedtek a polgárok, 1808-ban a városi tanács végre felállított két lámpást a főtéri Várda-háznál. Feljegyezték, hogy 1827 szilveszter estéjén a város „fényárban úszott”. Az ekkor kigyúlt 60 olajlámpással szemben a következő évben már 368 olajlámpás sugározta a fényt.

AZ ERDÉLYI GUBERNIUM SZÉKHELYE

Azzal, hogy az Erdélyi Gubernium 1790-ben ide tette át székhelyét, felgyorsult a mágnások városba áramlása (már 1784–87-ben családtagokkal együtt 511 főnyi köz- és főnemest találtak). Olyan reprezentatív épületek emelkednek, mint a Bánffy-palota, és Kolozsvár politikai-művelődési súlya tovább növekszik. Újabb mágnáspaloták épülnek, s melléjük polgárházak. Felépült a Farkas utcai kőszínház, a városháza, az Unitárius Kollégium (1801), az unitárius templom, a kiváltságosok és polgárok szórakozását egyaránt szolgáló Redut, amely egyben a diéta székhelye is. Az új egyházi építmények közül kiemelkedik a Magyar utcában a katolikusok Szentpéteri-

temploma, a reformátusok kétágú, unitáriusok és lutheránusok számára épült szentegyháza, a görög katolikusok Kismester utcai temploma. A betelepült olasz vívómester, Gaetano Biasini megnyitotta emeletes szállodáját, ahol megpihenhettek a gyorskocsijain utazó s a szörnyű erdélyi utakon összetörődött-megfáradt utasok. Megnyílt a Tornavívoda, a nagyobb arányú Diana-fürdő, a kezdetben Népkertnek nevezett Sétatér, ahol szabadtéri uszoda, lövölde és sportpálya is működött.

A város népességének számszerű gyarapodása a 18. század végéig jó részt az agrárfoglalkozásúak javára történt, ami külvárosainak falusias jellegében is megmutatkozott. Jellemző módon és a délkelet-európai helyzetnek megfelelően az iparosok jó része tavasztól őszi földműveléssel is foglalkozott, a városi polgároknak a szénafüvekből rudakban mért rész járt. Márpedig van egy közmondás: „Tízféle mesterség – megannyi szegénység.” Így a jozefinista összeírás adata, miszerint csak 1029 adóalany (beleértve Feleket is, az adózók 38%-a) mezőgazdasági foglalkozású (libertinus, „jobbágy”, „szellér”, napszámos stb.) félrevezető, ennél nagyobb a földművelésből élők súlya. Tény viszont, hogy a 48 előtti év-

tizedekben az arányok fokozatosan a városi foglalkozások fele tolódnak el.

Agrártermékek feldolgozásával foglalkozott az 1770-ben összeírt 637 mesterember közül mintegy 400 (nagyságrendben: 158 csizmadia, 56 mészáros, tímárból, szücsből és szabóból egyformán 42-42 mester). Más, a középkorban virágzó céhipari ágazatok válságba kerültek. A nyerges-, fésűs-, rézművesszakma kihalóban volt, a még létező 29 ötvösműhelyről pedig kiderült, hogy mivel „a méltóságok és nemeség” nem dolgoztat, 2-3 kivétellel munka nélkül tengődnek. A válság jele, hogy 77 felsorolt mesterember céhen kívüli.

Az 1848-at megelőlegező minőségi változásnak vagyunk tanúi, hiszen 22, manufaktúrális üzemszervezés jegyeit viselő műhely van a városban. Köztük a legtekintélyesebb Rajka Péter gépgyára, a ma is álló, két nagy épületszárnyat magában foglaló cukorfabrika, 4 szeszfőzde, 2-2 selyemfonoda, dohányszárító, ecet-, gép- és kőedénygyártó, de van papírmalom, pokróc- és kalapkészítő stb. egység is. Tulajdonosaik helybéli mesteremberek és kereskedők, vállalkozók és részvénytársaságok. Így nyilvánvalóan az ipari dolgozók, a munkás-ság ősei is megjelennek.

A szászföldi példákhoz hasonlóan itt is volt kereskedőtársaság, amelyhez az 1790-ben talált 36 görög családfő tartozott. Súlyukat bizonyítja, hogy 1795-ben templomot építettek. Hozzájuk csatlakozott számos örmény, német és magyar kereskedő, szatócs, korcsmáros.

A város növekvő erejű értelmiségének soraiba 1784–87-ben 146 pap, szerzetes és egyházi iskolai tanár, 30 városi tisztviselő, a Gubernium és a vármege nagyszámú tisztségviselője és alkalmazottja, néhány ügyvéd és az Institutum Geometricum több mérnöke tartozott. Három „medicinae doctor”, 6 „chirurgus” és két patika személyzete gyógyított. Hogy az egészséghez szórakozás és jókedv is szegődjön, Thália otthonának 1792-es alapításától színészgárda tette teljesebbé Kolozsvár értelmiségi tablóját. És ne feledjük: a város főiskoláinak diáksága vagy ezer fővel gyarapította és frissítette Kolozsvár életét, sokban hozzájárulva a politikai változásokhoz.

Nemzetiségi arányok tekintetében 1848-at megelőzően bizonytalan talajon mozogunk, 1850-től azonban pontos felméréseink vannak. Ekkor a 18 685 lakosból 12 138 fő volt magyar (64,1%). A románság létszáma erősen

KOLOZSVÁR LAKOSSÁGÁNAK NEMZETISÉGI MEGOSZLÁSA 1850–1941 KÖZÖTT

Nemzetiség	1850	1880	1910	1930	1941
Magyar	12 138	23 434	50 704	54 776	97 698
Román	3444	4962	7562	34 836	10 029
Német	1581	1436	1676	2702	1825
Egyéb	1522	1981	866	8525	1404
Összesen	18 685	31 813	60 808	100 844	110 956

megnövekedett, és az 1850. évi népszámlálás idején számuk elérte a 3444 főt, ami az összlétszámnak 18,43%-át teszi ki. Megjegyzendő azonban, hogy a népességszámban benne van az akkoriban a városhoz tartozó Felek falu csaknem kizárólagosan román nemzetiségű lakossága is. A magyar és román népelem mellett csökkenő számban éltek itt németek, s voltak örmények, zsidók és cigányok.

URBANIZÁCIÓ ÉS MODERNIZÁCIÓ

1848 határkő Magyarország és benne Kolozsvár történetében is: ezután a tőkés korszak, a piacgazdaság időszaka következik. A román uralomig terjedő hetven év alatt a város lakosságának létszáma több mint négyszeresére emelkedett. A lakosságszám növekedése különösen 1890 és 1920 között gyorsult fel.

Az egész korszakra jellemző a város magyarságának fokozatos számszerű és aránylagos előretörése. A román népelem lélekszáma ugyancsak gyarapszik, de aránylagosan nem követi az általános növekedést, míg a németiség létszáma a tárgyalt 60 év folyamán nagyjából stagnál s ennek megfelelően aránylagosan egyre csökken. A vázolt viszonyokban lényeges változást csak az első világháborút követő korszak hozott.

Lassan választ kapunk a krónikás kérdésére: „Lesz-e még belőle valaha ipari és kereskedő város?” Mivel a vasút eléri Kolozsvárt, jelentős munkásszemélyzet szegődik szolgálatába, külön negyede is kiépül (Kőváry-telep). Lassan-lassan a „kézművek” helyét az „erőművek” veszik át, a letűnő kisipar nyomában a gépekkel felszerelt gyárak szerepe nő. Az évtizedek óta meglévő dohánygyár mellé modern téglagyár és papírgyár, Simonffy-féle vasgyár, Ursus sörgyár, Hirsch-féle szeszgyár, Villamos-

művek, gőzmalom létesül, megvetik az Acélárugyár és a későbbi Dermata bőr- és cipőgyár alapjait. 14 bank és biztosítótársaság kezdi meg működését impozáns épületekben. Kőváry László már megsejti a vízi erőművek korszakát, amelynek első létesítménye 1914 előtt Hidegszamoson meg is épül.

Az, hogy új, fejlettebb termelési technikák érvényesültek a gazdasági életben, rányomta bélyegét a társadalmi rétegek megoszlására. 1910-ben a 17 468 foglalkoztatott lakos közül 7510 az iparban és közlekedésben (43%), 2197 a mezőgazdaságban (12,6%), 1119 a kereskedelemben (6,4%) dolgozott, 1539-re (8,8%) rúgott az értelmiségiek száma, míg napszámos és cseléd 5106 (29,2%) volt a városban. Nyilvánvaló, hogy a társadalmi erőviszonyok az ipari foglalkozásuk felé tolódtak el, és a mezőgazdaság fokozatosan háttérbe szorult. A tőkés fejlődés 1910-re már a közép- és nagyipari munkásság fölényét eredményezte (részarányuk 61,4%) a kisipariakkal szemben.

Mindjobbán érvényesül a város politikai és kultúrközpontjellege. 1867 után a város vérkeringésének tónusát a nemesi-birtokos elemekből kialakult „úri középosztály”, a dzsentri-réteg, a politikai-közigazgatási központra jellemző vezető elem szabja meg, és a polgári, vállalkozói, értelmiségi réteg lassan fejlődik fel. Az egyetemen és az itt helyet kapó főiskolákban (Mezőgazdasági Akadémia, Református és Unitárius Teológia), valamint az egyre növekvő számú állami és egyházi középiskola termeiben sok diák tanult (1912-ben számuk elérte a 16 214-et). Büszke lehet a város arra is, hogy nemcsak az állandó színház tekintetében volt úttörő (1792), hanem a filmművészetben is (1913).

Valójában ebben az időben alakult ki a Kolozsvár jellegét ma is meghatározó városkép. A városfalakat, bástyákat és a főtéri plébániatemplomot körülvevő boltokat, „fecskefészkeket” fokoza-

tosan lebontották, szélesebb városbejáratok, utcák és terek épültek. A kialakult szabad övezetben emelt gyönyörű Mátyás-szoboregyüttes megalkotása a városközpontot Kelet-Közép-Európa egyik legszebb centrumává avatta. A millennium korában épültek olyan létesítmények, mint a Vármegyeháza, az Igazságügyi Palota, a Pénzügyigazgatóság, aztán a szép kivitelű Nemzeti Színház, az EMKE-palota, a Református Teológia, valamint a Református és Unitárius Kollégium (1901) új épületei, a Marianum, a Tanítóképző, a Tanítók Háza, a Kereskedelmi és Iparkamara, a posta stb. És nem utolsósorban az 1872-ben alapított egyetem neoreneszánsz, valamint a Mikó-kertben a hozzá tartozó klinikák és diákokthonok impozáns épületei. Ekkoriban kimagaslanak a bérpaloták, a főtér jelentős átalakítását hozó bankok, biztosítók épületei, a két Státus-palota, a New York és a Belvárosi Szálloda, a Híd utcában az Astoria és az Urania Mozi.

Az urbanizáció jegyében a bérkocsik után a tömegszállítás igénye nyomán megjelenik a lóvasút. Az 1858-ban létesített távíróáallomás után az igazi nagy változást persze a gőzvasút jelenti, amelynek kolozsvári állomását 1872-ben avatják fel. Ezzel Kolozsvár bekapcsolódik a hazai és nemzetközi áru-, hír- és utasforgalomba. De hogy a modernizáció legújabb vívmányai is érvényesüljenek: az olajlámpásokat a villanyvilágítás váltja fel, és feltűnnek a város útjain a robbanómotorra alapozott gépkocsik, a rázós krumplikövek mellett az aszfalt, sőt műtégla elemű járdák, valamint a kockakövet felváltó aszfaltburkolású úttestek. Az erdélyi városok közül elsőként Kolozsváron készült el a vízvezeték- és csatornahálózat, s megkezdte diadalútját a távbeszélő, a telefon.

VÁLTOZÓ NEMZETISÉGI ÖSSZETÉTEL

Az 1918-as hatalomváltás Kolozsvárt egészen új helyzet elé állította. A magyar lakosság sokezres serege (főleg tisztviselők, értelmiségiek, továbbá a katonaság, csendőrség és rendőrség) elhagyta az erdélyi központnak számító várost. Ugyanakkor az Erdély birtoklásában a trianoni békével megerősített román állam megkezdte saját hatalmi gépezetének kiépítését, „megbízható” román tisztviselők, rendfenntartó erők és katonaság, tisztikar városba telepít-

tését, a művelődési intézmények és tanintézetek átalakítását, a románosítást, új intézmények és egyesületek létesítését, ezzel párhuzamosan pedig a magyar vállalatok, bankok, intézmények, szervezetek felszámolását, illetve korlátozását.

Kolozsvár nemzetiségi helyzetének alakulásában világosan mutatkozik a magyarság demográfiai megtorpanása 1910 és 1930 között, de még így is megőrizte abszolút többségét (1930-ban 54,3%), szemben a román népességgel (34,56%).

Feltűnő jelenség, hogy a magyar népesség számszerűleg csaknem megduplázódott 1930 és 1941 között, ami nyilvánvalóan a magyar uralom visszatérésével magyarázható (nagy számú dél-erdélyi menekült, magyarországi tisztviselők érkezése, beköltözés a környező falvakból). Szintúgy a románság demográfiai megerősödése összefüggésben volt az 1918-as hatalomváltással. Hiszen táblázatunkból láthatóan 1910–1930 között Kolozsváron kemény románosítás folyt, a román etnikum lélekszáma több mint négyszeresére emelkedett (pontosan 7562-ről 34 836-ra, azaz 12,43%-ról 34,56%-ra). Másrészt a románság létszámának látványos zuhanása 1930-hoz képest 1941-re nyilvánvalóan azzal függött össze, hogy a második bécsi döntés (1940) után az idetelepült román tisztviselőgárda és a román hatalmi szervezet más csoportjai tömegesen menekültek át Kolozsvárról Romániába.

A két világháború közötti korszak egyébként gazdaságilag-társadalmilag fokozatos fejlődést hozott. E megállapítást támasztja alá az, hogy a város népességszáma az eltelt 31 év alatt (1910–1941) mintegy 50 000 lélekkel gyarapodott. Ha azonban az 1920-as lakosságszámot vesszük alapul, az 1941-ig elmúlt huszonegy éves szakaszban csak harmincezres növekedéssel számolhatunk.

Nem érdektelen megvizsgálunk, hogy miként oszlott meg az adott korszakban Kolozsvár lakossága társadalmi-foglalkozási csoportok szerint. Az 1930-as népszámlálás adatai alapján

KOLOZSVÁR NÉPESSÉGE	
1453	5400
1593	7500–8000
1660	9000
1711	7000
1787	13 928
1850	18 685
1869	26 661
1890	37 957
1910	60 808
1920	83 000
1941	110 956
1948	117 915
1956	154 723
1964	167 010
1966	185 663
1975	222 429
1983	301 244
1992	328 602
1995	330 843
2000	313 000
2011	324 576

nyilvántartott 100 844 főnyi népesség java része ipari és közlekedési ágazatokban helyezkedett el (40 361 fő – 40%), 12 913 ember a kereskedelemben és hiteléletben (12,8%), az értelmiségi-tisztviselő kategóriában 17 073 fő szerepel (16,9%), az őstermelők közé 5803-an tartoztak (5,8%), az egyéb csoportokba (írók, újságírók, művészek, szabadfoglalkozásúak, nagyvárosokra jellemző más rétegek) 24 694 ember sorolható (24,5%).

Az ipar és közlekedés részarányának megerősödése mögött a nagyipar és a bankrendszer kibontakozása állott. A folyamat részeként nemzetközi hírré tett szert a város számos bőripari (tímár, cipész és csizmadia) kisműhelyét és szakemberállományát beolvastató Dermata Művek (a Renner Bőrgyár utóda), jelentős volt a dohánygyár, a vasúti műhelyek üzeme, az újonnan

szervezett Iris porcelángyár, a Schull kendőgyár, az Ady harisnyagyár, téglagyár, valamint több szeszgyár; az Ursus sörgyár, a városi gázművek és az autóbussz-vállalat.

A gyárnegyedekben a már meglévő Kőváry-telep mellett új munkások lakta körzetek alakultak ki (Iris-, Bulgária-, Dermata-telep, Lupsa, Kardosfalva), ahol családi házak százai épültek; ezzel szemben az agrárnépesség a Hóstátban, a Borháncon és Szamosfalva felé alkotott önálló és jellegzetes negyedeket. A módosabb értelmiségi-tisztviselő réteg az Attila út környéki (Tisztviselőtelep) és az Erzsébet úti, valamint a Donát úti villanegyedben lakott, ezeknél szerényebbnek számított a Kövespad és a Pillangó-telep. Különösen a vagyonosodó, újonnan betelepült román tisztviselőréteg tűnt ki építkezéseivel.

ERŐSZAKOS ELROMÁNOSÍTÁS

A rövid magyar impérium (1940–1944) a lakosság számában nem hozott jelentősebb változást, a román adminisztráció visszatérésétől napjainkig következő korszak annál inkább. Az új szakasz fél évszázada alatt a lakosság száma közel háromszorosára emelkedett.

Az ugrásszerű növekedés elsörendű okának a szocialista rendszerre jellemző gyorsított iparfejlesztés tekinthető, de nagy szerepet játszott benne az élénk városfejlesztési tendencia és a nagyrészt magyar többségű erdélyi városok erőszakos elrománosítása is. A kezdetben lassú növekedés később erősen felgyorsult.

A gyors népességfejlesztésnek megfelelően a városban új lakótelepek létesültek (Györgyfalvi-, Monostor-, Donáth-, Hajnal-negyed, majd a Hóstát felszámolásakor keletkezett Marasti, Hősök tere). Arányaikra jellemző, hogy a Monostor-negyed számbelileg versenyezhet magával a régi kolozsvári városmaggal. A kezdeti szellősebb építkezést Monostoron zsúfoltság váltotta fel, a minőség erősen romlott, s az emberanyag sem volt a régihez mérhető.

KOLOZSVÁR LAKOSSÁGÁNAK NEMZETISÉGI MEGOSZLÁSA 1956–1992 KÖZÖTT

Nemzetiség	1930	1956	1966	1977	1992	2002	2011
Román	34895	74 600	104 914	173 003	248 572	252 433	245 737
Magyar	47 689	74 200	76 934	86 215	74 871	60 287	49 565

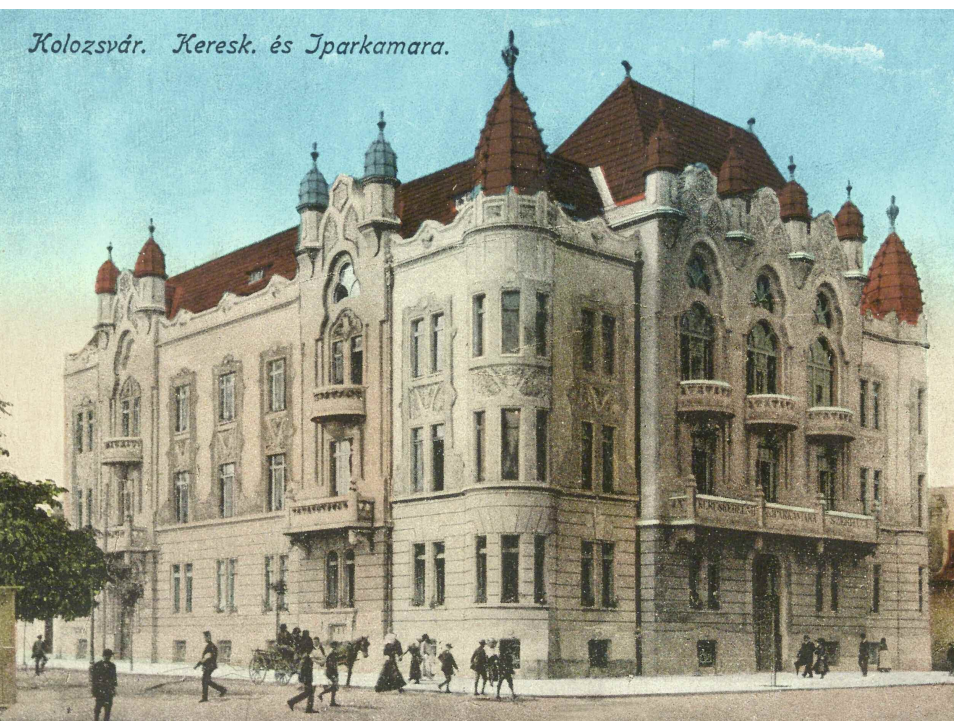
Kolozsvár. Pályaudvar.

Az új negyedekben iskolák, orvosi rendelők is épültek. Az erősen felduzzadt egyetemi ifjúság elszállásolására több tucatnyi diákház is készült.

Sajnos a tervezésnél nem mindig racionális érvek döntöttek, így például a Monostor-negyedből sok ezer munkást naponta mintegy 10 km-re kellett a gyárakba szállítani. A gyárnegyed ugyanis részben a vasútállomás mellett (Tehnofrig, gyufagyár), az erősen felfuttatott Dermata környékén (a Clujanára átkeresztelt Dermata-művek, Unirea Gépgyár, Carbochim elektród- és köszörűkőgyár) és az Iris-negyedben (Libertatea Bútorgyár) fejlődött tovább, a későbbiek folyamán azonban a legnagyobb üzemek jóval messzebb, Szamosfalva felé épültek fel (a hatalmas CUG Gépgyár, SANEX finomkerámiai kombinát stb.), sőt még Bács irányában is (Metalul Rosu Fémárugár).

Kolozsvár. Keresk. és Tparkamara.

A fentiekből is nyilvánvaló, hogy a társadalom struktúrájában elsősorban a munkásság javára történt változás. Ezt – noha nem egységes kritériumok alapján készültek – az 1956. és 1966. évi népszámlálás adatai szemléltetik. Míg 1956-ban Kolozsvár 154 723 főnyi lakosságából 74 447 tartozott a munkásság kategóriájába (48,1%), beleértve nemcsak a gyári és kisipari munkásokat, hanem a kereskedelmi alkalmazottakat, kiegészítő személyzetet, ipari termelészövetkezeti és állami gazdasági dolgozókat is. Utána az értelmiségi-tisztviselői réteg következett (57 988 fő – 37,5%); 11 749 ember mezőgazdaságból élt, jó részük még egyéni parasztgazdaságban dolgozott. Élt még a városban 3596 szövetkezeti kisiparos (2,32%), 4625 önálló kisiparos (2,99%), míg a fennmaradó rész a szabadfoglalkozású, kereskedő és egyéb kategóriába tartozott.

Az 1966-os népszámlálás 185 663 kolozsvári lakost mutatott ki, azon belül pedig az egyes ágazatokhoz tartozókat sorolta fel, és külön nem tüntette fel az értelmiségi-tisztviselői réteget. Így az ipari, építőipari és kereskedelmi alkalmazottak kategóriájába családtagokkal együtt Kolozsváron 85 805 lelket soroltak (47,2%). Befejeződött a város mezőgazdaságának ún. szocialista átalakítása, azaz a paraszti magángazdaságok megszüntetése és termelészövetkezetekbe kényszerítése. A csaknem kizárólag szövetkezeti parasztság 6507 fővel képviseltette magát (3,5%), míg az oktatás, a művelődés és egészségügy 26 262 személlyel (14,2%). Kimutatott még a népszámlálás 31 249 egyéb fog-

lalkozási kategóriába tartozót (16,8%) és 35 840 más, nem kereső népességet (18,3%; többnyire tanuló, szakiskolás és diákifjúság). A következőkben tovább nőtt a munkásság társadalmi súlya. Hiszen a város 1970. évi 108 904 fizetett alkalmazottjából 77 531 volt munkás (kb. 80%), ebből azonban le kell számítani a nagyszámú ingázót.

A művelődésben dolgozók társadalmi jelentőségét nemcsak a város egyeteme és öt főiskolája, 22 fakultása és az 1973–74-ben ott tanuló 12 669 diákja, számos iskolája, elméleti és szakléceuma biztosította, hanem több periodikája, szerkesztősége, tudományos intézete, négy színház és opera, országos fontosságú múzeumok és más intézmények.

A város demográfiai növekedése 1989 után lelassult. Egyrészt az ipar túlzott felfuttatása szükségszerűen megállt, sőt egész sor nagy gyár, létesítmény veszteségessé vált, csődbe jutott és korlátozta vagy egyenesen beszüntette működését, így sok dolgozó munkanélkülivé vált. Ezzel szemben számos magánvállalat és üzlet nyílt meg, ezek viszont kisebb létszámmal dolgoznak, a munkásfelesleg nem képesek felszívni. Ezzel szemben a vállalkozók, üzletemberek, a kialakuló polgárság, „új-

gazdagok” rétege luxusvillákat épített és valóságos új negyedeket hoz létre.

A város népességének az utolsó fél évszázadban bekövetkezett megháromszorozódása mellett Kolozsvár másik fő demográfiai jellemzője a nemzetiségi arányszámok radikális megváltozása. Az etnikai összetétel erőszakos megváltoztatása, az elrománosítás központilag irányított politikájának egyik fő célpontja 1944 után, még inkább a Ceausescu-korszakban éppen Kolozsvár volt, amely évszázadok óta magyar centrumnak számított. A központilag irányított demográfiai politika eredményeképpen először a város környékének román lakosságát telepítették Kolozsvárra, aztán sor került más erdélyi vidékekre és hangsúlyozottan a Kárpátokon túli területek népességfeleslegére is.

Emlékeztetőül csak annyit, hogy 1850-ben (mikor először történt nemzetiségek szerinti számbavétel) a magyarság 64,46, 1880-ban 73,67 és 1910-ben 83,38 százaléknyi többséget képviselt a városban, sőt 1930-ban, az első román népszámlálás alkalmával is még mindig magyar többséget (54,3%-ot) állapítottak meg. Az 1956-os népszámláláskor a román népelem lélekszáma első ízben haladta meg a magyarokét,

azután pedig az arányok rohamosan a magyarság rovására változtak. Kolozsvárt az öt zárt várossá nyilvánított erdélyi település közé sorolták, ahova a letelepedést tendenciózusan a magyar nemzetiség ellenében befolyásolták. Így aztán 1966-ban a magyarság arányszáma 41,1%-ra, 1977-re 32,5%-ra, 1992-re 22,7%-ra csökkent. A kolozsvári magyar lakosság 1977 és 1992 közötti csökkenése a megnyílt határok, a felerősödő, főleg Magyarországra irányuló kivándorlás egyenes következménye volt. 1995 után a városok nemzetiségi megoszlását nem közölték.

1989-től Kolozsvár a rendszerváltást, a piacgazdaságra való áttérést jellemző s a demokratikus átalakulással együtt járó gondokkal küzd. 1992 óta a városvezetés antidemokratikus, magyarellenes politikával, a nemzetiségi feszültség szításával próbálta a gazdasági-társadalmi gondokról (nagy gyárak, vállalatok bezárása, korlátozása, lakáshiány, munkanélküliség, szegénység) a figyelmet elterelni és az örökségül kapott demográfiai politikát folytatni.

Napjainkban érlelődően vannak azok a belső és külső erők, amelyek a város zavartalan és harmonikus fejlődése irányába hatnak. ♦